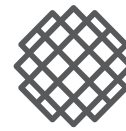




ДРЖАВЕН ЗАВОД ЗА РЕВИЗИЈА
ENTI SHËTETËROR I REVIZIONIT
STATE AUDIT OFFICE



Kontrolli i Lartë i Shtetit
Albanian Supreme Audit Institution



ZKA

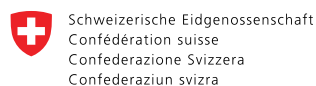
ZYRA KOMBËTARE E AUDITIMIT
NACIONALNA KANCELARIJA REVIZIJE
NATIONAL AUDIT OFFICE

ZAJEDNIČKA REVIZIJA UČINKA

RODNA RAVNOPRAVNOST I OSNAŽIVANJE ŽENA IZ RURALNIH PODRUČJA, UKLJUČIVANJEM NA TRŽIŠTE RADA



Foto: UN Women



Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC



	Severna Makedonija	Kosovo*	Albanija	Ukupno
 Broj organizovanih sastanaka	2	1	2	5
 Subjekti na centralnom nivou obuhvaćeni revizijom	7	3	1	11
 Subjekti na lokalnom nivou obuhvaćeni revizijom	0	0	13	13
 Subjekti revizije	7	3	14	24
 Zakoni	1	3	3	7
 Strategije	3	1	3	7
 Programi	6	5	5	16
 Period revizije	2019-2023	2019-2023	2019-2023	2019-2023
 Pristup revizije (orijentacija pristupa)	Sistemski rezultat	Problemski rezultat	Problemski rezultat	
 Cilj revizije	1	1	1	1
 Područja revizije	3	3	3	3
 Nalazi revizije	22	9	10	41
 Preporuke revizije	25	10	11	46
 Zaključak revizije	1	11	11	23

*Sva upućivanja na Kosovo smatraće se u kontekstu Rezolucije Saveta Bezbednosti UN 1244 (1999). Za Evropsku uniju, ovaj naziv je bez prejudiciranja stavova o statusu i u skladu sa Rezolucijom 1244 i mišljenjem MSP o kosovskoj deklaraciji o nezavisnosti.



Foto: Freepik

OSNOVNE INFORMACIJE

Rodna neravnopravnost je posebno izražena u ruralnim područjima. Žene na selu suočavaju se s više ograničenja nego muškarci u pristupu ključnim proizvodnim resursima, imovinskim pravima, zemljištu, opremi kao i finansiranju. Suočavaju se sa diskriminacijom u pogledu učešća na tržištu rada i naknada, odnosno plate za radni angažman, neplaćenih kućnih poslova, niskog stepena uključenosti u donošenje odluka u porodici itd.

Žene na selu suočavaju se s brojnim izazovima, a ipak ostaju pokretačka snaga u proizvodnji hrane, očuvanju tradicionalnog znanja, borbi protiv klimatskih promena i održivom ruralnom razvoju.

Smanjenje nejednakosti između urbanih i ruralnih područja i smanjenje rodne neravnopravnosti stvaranjem uslova za jednak pristup pravima, zaštita od diskriminacije, profesionalno napredovanje i ekonomska stabilnost žena u ruralnim područjima samo su neki od identifikovanih prioriteta koji bi trebalo da se ostvare da bi se osigurao bolji život žena u ruralnim područjima.

Javne institucije moraju ojačati svoju posvećenost eliminaciji diskriminacije i obezbeđivanju pristupa pravima za žene u ruralnim područjima.

Ženama iz ruralnih područja, uključujući žene koje se bave poljoprivredom, moraju se dati jednake šanse za pristup formalnom zaposlenju i mogućnostima za preduzetništvo, zajedno sa mogućnostima usklađivanja radnog života sa porodičnim obavezama.

Žene na selu imaju značajnu odgovornost za proizvodnju hrane sa posebnim naglaskom na organsku hranu, opstanak narednih generacija i ruralne sredine, i još uvek im je uskraćena podrška aktera u društvu.



Vreme je da prepoznamo značajan doprinos koji daju porodici, zajednici i državi i osiguramo da budu podržane i zaštićene kao ravnopravni članovi društva. Njihovo socijalno i ekonomsko osnaživanje će stvoriti društveno blagostanje, ekonomski razvoj, bolji kvalitet života u ruralnim područjima i održive zajednice.

Rodna ravnopravnost je jedan od ključnih aspekata za osiguranje prosperiteta celokupnog društva. To je obaveza zemlje koja proizilazi iz Agende održivog razvoja 2030. usvojene u septembru 2015. na Samitu Ujedinjenih nacija o održivom razvoju. Agenda identifikuje 17 ciljeva i 169 podciljeva koje sve zemlje sveta trebaju postići do 2030. godine. Iako se rodna ravnopravnost tretira kao horizontalno pitanje koje treba rešavati u realizaciji ciljeva uopšteno, predviđen je poseban cilj održivog razvoja 5, posebno usmeren na „Rodnu ravnopravnost“. Ovim ciljem nastoji se osnažiti žene i devojke i ostvariti njihov puni potencijal, što neminovno podrazumeva eliminaciju svih oblika diskriminacije po osnovu pola i rodno zasnovanog nasilja. Pored toga, SDG 5 nastoji omogućiti promociju seksualnog i reproduktivnog zdravlja žena i devojčica, priznavanje neplaćenog rada u kući i jednak pristup resursima, kao i ravnopravno učešće sa muškarcima u političkom, ekonomskom i javnom životu.

Imajući u vidu značaj i ulogu žena na selu u održivom društveno-ekonomskom razvoju zemlje, vrhovne revizorske institucije Republike Severne Makedonije, Republike Albanije i Republike Kosovo su sprovele zajedničku reviziju učinka. Državni zavod za reviziju Republike Severne Makedonije je koordinator revizije u skladu sa aktivnostima predviđenim potpisanim sporazumom. Ova revizija je obavljena uz podršku Agencije Ujedinjenih nacija za rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena "UN Women".

Cilj revizije je bio da se utvrdi dali postoje mere i politike za uključivanje žena iz ruralnih područja na tržište rada.

Vrhovne revizorske institucije pripremile su nacionalne revizorske izveštaje sa kratkim sažecima, koji ukazuju na ključne nalaze, preporuke i zaključke za svaku zemlju.

DRŽAVNI ZAVOD ZA REVIZIJU REPUBLIKE SEVERNE MAKEDONIJE

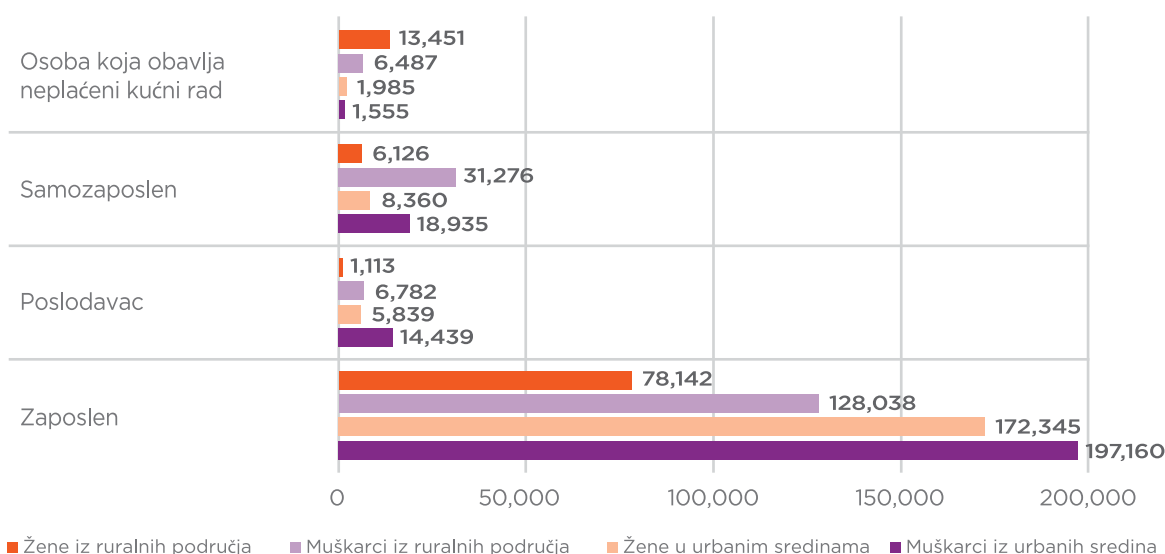
Broj stanovnika u selima u Republici Severnoj Makedoniji se smanjuje. Depopulacija i ograničene mogućnosti za stanovnike ruralnih područja su evidentne, a uloga seoskih žena u opstanku sela i ruralnih područja ostaje nevidljiva i neprepoznatljiva javnosti.

Žene na selu daju značajan doprinos razvoju ruralnih zajednica u svim regionima, ali se suočavaju s više ograničenja od muškaraca u pristupu ključnim proizvodnim resursima kao što su zemljište i usluge, pristup fondovima, vlasništvo nad imovinom, zemljište ili oprema i pomoć s jedne strane i životni uslovi s druge strane. Suočavaju se sa diskriminacijom u pogledu učešća na tržištu rada i naknada, odnosno plata za radni angažman, neplaćenih kućnih poslova, niskog stepena uključenosti u donošenje odluka u porodici itd.

Stanje zaposlenih u zemlji prema ekonomskom statusu i polu, gradskom i ruralnom području.¹

GRAFIKON 1:

Pregled zaposlenih prema ekonomskom statusu i polu, urbana i ruralna područja u 2022



Podaci Državni zavod za statistiku o stanju zaposlenih u zemlji prema ekonomskom statusu i polu, urbanim i ruralnim područjima pokazuju da je broj zaposlenih, poslodavaca i samozaposlenih žena sa sela znatno manji u odnosu na ostale kategorije. S druge strane, žene iz ruralnih sredina dominiraju u grupi osoba koje obavljaju neplaćeni porodični rad.

Sobzirom na značaj i ulogu žena na selu u održivom društveno-ekonomskom razvoju zemlje, Državni zavod za reviziju Republike Severne Makedonije (DZR) je izvršila reviziju učinka na temu „Rodna ravnopravnost žena na selu kroz njihovo uključivanje na tržište rada“, u skladu sa Godišnjim programom rada DZR-a za 2023.

¹ Izvor: Državna kancelarija za statistiku

CILJ REVIZIJE, DELOKRUG REVIZIJE I PRISTUP REVIZIJI

CILJ REVIZIJE

Odgovoriti na glavno revizorsko pitanje
„Da li su mere i projekti koje preduzimaju nadležne institucije na centralnom nivou efikasni za uključivanje žena iz ruralnih područja na tržište rada u cilju efektivnog učešća u ekonomskom i društvenom razvoju ruralnih područja?“

DELOKRUG REVIZIJE

Identifikovani su rizici u tri oblasti:

- Stvoreni uslovi za osiguranje rodne ravnopravnosti žena iz ruralnih sredina i njihovo uključivanje na tržište rada
- Sprovesti mere za stručno osposobljavanje žena iz ruralnih područja i pružiti podršku otvaranju radnih mesta
- Ulaganja u javne usluge u ruralnim područjima sa ciljem rodne ravnopravnosti i uključivanja žena iz ruralnih područja na tržište rada

„Da li su mere i projekti koje preduzimaju nadležne institucije na centralnom nivou efikasne za uključivanje žena iz ruralnih područja na tržište rada u cilju efektivnog učešća u ekonomskom i društvenom razvoju ruralnih područja?“

PERIOD REVIZIJE

Mere i aktivnosti preduzete u periodu od 2019. do 2022. godine, kao i određena pitanja i događaji od pre 2019. godine i naknadno do dana izveštavanja o izvršenoj reviziji.

SUBJEKTI REVIZIJE

Vlada, Ministarstvo rada i socijalne politike i Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, Agencija za finansijsku podršku poljoprivrede i ruralnog razvoja, Agencija za zapošljavanje, Nacionalna federacija poljoprivrednika i Državni zavod za statistiku za pružanje statističkih podataka.

PRISTUP REVIZIJI

- Pristup orijentisan na sistem
- Pristup orijentisan na rezultate

ŠTA ANALIZIRAMO?

Strateški i pravni okvir obuhvaćen revizijom:

- Zakon o poljoprivredi i ruralnom razvoju;
- Strategija za rodnu ravnopravnost 2013-2020 i 2022-2027;
- Nacionalna strategija zapošljavanja 2016-2020 i 2021-2027;
- Nacionalna strategija za poljoprivredu i ruralni razvoj 2014-2020 i 2021-2027;
- Nacionalni program razvoja poljoprivrede i ruralnog razvoja 2014 - 2020 i 2018 - 2022,
- Godišnji programi finansijske podrške ruralnom razvoju 2018 - 2022;
- Godišnji operativni planovi aktivnih programa i mera za zapošljavanje i usluge na tržištu rada 2019 - 2022;
- Program socijalne sigurnosti žena koje obavljaju poljoprivrednu delatnost za 2023. godinu;
- IPARD program – Mera: Diverzifikacija farmi i razvoj poslovanja.
- Godišnji programi izgradnje, opremanja i održavanja objekata za dečiju zaštitu i socijalnu zaštitu i domova za stare 2019 - 2022.

KLJUČNI NALAZI, ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Sprovedene revizijske aktivnosti i prikupljeni revizijski dokazi potkrepljuju sledeći zaključak:

- Mere i aktivnosti koje preduzimaju nadležne državne institucije za rodnu ravnopravnost žena iz ruralnih područja kroz njihovo uključivanje na tržište rada nisu dovoljno efikasne i delotvorne da se žene iz ruralnih sredina uključe na tržište rada i zadrže u ruralnim sredinama;
- Nacionalne strategije zapošljavanja i akcioni planovi ne predviđaju konkretne ciljeve, pokazatelje, mere i aktivnosti prilagođene potrebama žena iz ruralnih područja za njihovo uključivanje na tržište rada. Žene iz ruralnih sredina i njihovo uključivanje na tržište rada nisu deo strateških prioriteta i ciljeva Vlade;
- Podaci o implementaciji Operativnih planova programa aktivnog zapošljavanja i mera i usluga na tržištu rada ne sadrže podatke o korisnicima mera po ruralnim i urbanim područjima. Stoga nije moguće utvrditi učešće žena iz ruralnih područja u ovim programima i merama;
- Mere zapošljavanja i obuke sprovedene tokom perioda revizije su opšte. Namenjene su svim muškarcima i ženama u zemlji, ali ne uključuju rodnu perspektivu i nisu prilagođene potrebama i specifičnostima žena iz ruralnih područja;
- Ulaganje u predškolske ustanove za brigu o deci u ruralnim područjima bila bi dobra osnova za zadržavanje mlade populacije u ruralnim područjima. Međutim, uočili smo nedostatak sveobuhvatne analize potreba u ruralnim područjima, rokova, nadležnih institucija i potrebnih finansijskih sredstava;
- U zemlji postoji pet javnih ustanova za smeštaj starih lica, a nalaze se u urbanim sredinama. Strategija za rodnu ravnopravnost 2021–2027 predviđa pokazatelj – izgradnja domova za stare u ruralnim područjima, u okviru cilja – poboljšanje kvaliteta rada žena. Međutim, nisu predviđene nikakve aktivnosti za postizanje ovog cilja, odnosno nema informacija o tome koliko će domova biti izgrađeno i u kojim ruralnim područjima;
- IPARD programska mera – Investicije u ruralnu javnu infrastrukturu nisu akreditovane zbog nedostatka kapaciteta u Agenciji za finansijsku podršku poljoprivrede i ruralnog razvoja. Ova mera treba da doprinese poboljšanju infrastrukture u ruralnim područjima, te obezbedi uslove za uključivanje žena i devojčica u obrazovanje i na tržište rada, kao i zdravstvene usluge;
- Rodno odgovorna mera 115 – Podrška aktivnoj članici poljoprivrednog domaćinstva, prvi put je uvedena 2019. godine, a drugi javni poziv je objavljen 2022. godine. Utvrdili smo da je u 2022. godini podneseno 66% manje zahteva za finansijsku podršku u odnosu na 2019. godinu. Stav i percepcija žena je da su zakasnele isplate sredstava za prvu meru javnog poziva dovele do smanjenja broja žena koje su podnele zahteve na drugom pozivu;
- Program bespovratne novčane podrške za žene koje obavljaju poljoprivrednu delatnost i imaju status osiguranika individualnog poljoprivrednika usvojen je 2023. godine. Ovim programom je predviđeno pravo na roditeljski dodatak za vreme nemogućnosti za obavljanje poljoprivredne delatnosti zbog porođaja, što doprinosi socijalnoj sigurnosti žena koje obavljaju poljoprivrednu delatnost;
- Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede nije uradilo analizu efekata implementacije Mere 112 – Start-up podrška mladim poljoprivrednicima za poljoprivrednu delatnost, odnosno o efektu mere na osnaživanje i povećanje broja mladih poljoprivrednika koji počinju sa poljoprivrednim aktivnostima i njihovim statusom iz rodne perspektive;
- Nisu donešena posebna zakonska rešenja za podršku gotovo potpuno napuštenim područjima ili područjima sa ozbiljnom depopulacijom u Republici Severnoj Makedoniji, koja čine značajnu geografsku teritoriju na ukupnoj teritoriji zemlje (do 4%). Prema podacima Državni zavod za statistiku, 205 naselja u zemlji je bez ijednog stanovnika, a 218 naselja ima manje od 10 stanovnika.



Foto: UN Women

“Stereotipi i diskriminacija se moraju eliminisati, izvršna i zakonodavna vlast moraju obezbediti uslove za nesmetano uključivanje žena iz ruralnih sredina na tržište rada.

Ona želi, može i zna kako da osigura svoju budućnost, da postane uspešna preduzetnica i da izgradi bolje sutra za sebe, svoju porodicu i za sveukupni društveni napredak”.

Za prevazilaženje uočenih nedostataka dali smo preporuke odgovornim licima u institucijama.

Ukazale smo na potrebu osmišljavanja direktnih mera za uključivanje žena iz ruralnih područja na tržište rada, koje će omogućiti uključivanje žena na tržište rada u ruralnim područjima, njihovo uključivanje na nacionalnom i lokalnom nivou u kreiranje i osmišljavanje mera, evaluaciju i praćenje efekata mera, kao i utvrđivanje potrebe za intervencijama. Nastaviti realizaciju dosadašnjih programa i projekata koji mogu doprineti poboljšanju položaja žena sa sela. Neophodno je povećati broj ustanova za brigu o deci i domova za starije osobe kao jednog od najvažnijih preduslova za uključivanje žena iz ruralnih sredina na tržište rada, kao i unapređenje javnih usluga za žene iz ruralnih sredina (zdravstvo, socijalne, kulturne, javne službe i dr.), koje su neophodne za zadržavanje stanovništva u ruralnim područjima i obezbeđivanje uslova za kvalitetan život.

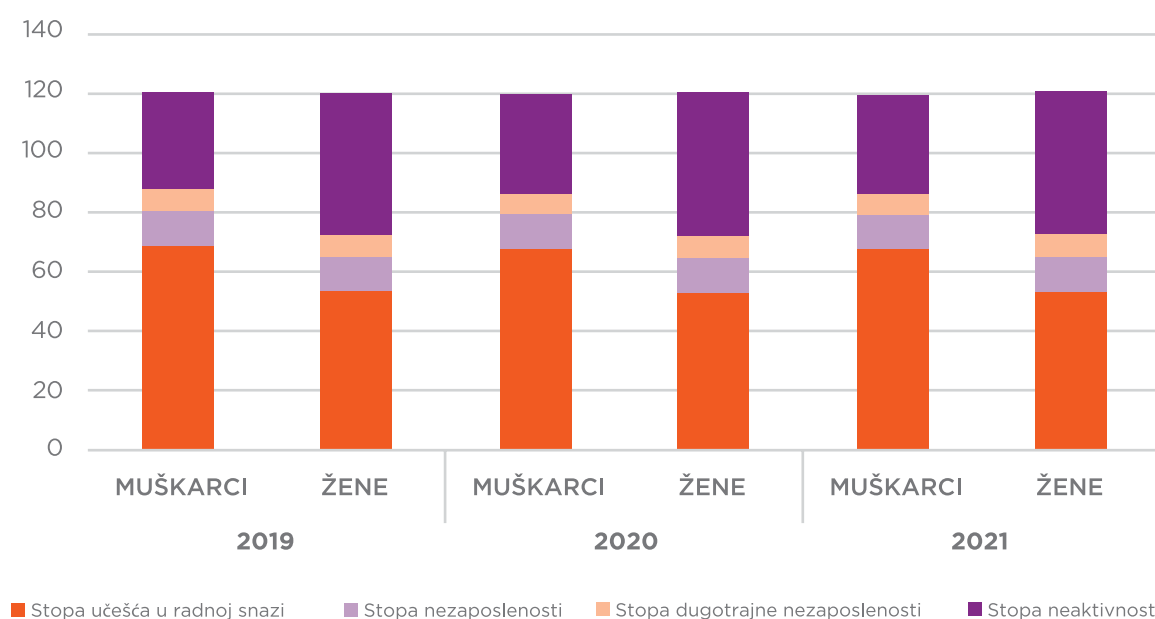
Očekuje se da će implementacija datih preporuka doprineti unapređenju procesa uključivanja žena iz ruralnih područja na tržište rada i njihovom osnaživanju, poboljšanju i otklanjanju uočenih slabosti, nedostataka u organizaciji i funkcionisanju nadležnih institucija, u cilju poboljšanja celokupnog procesa u svim institucijama.

VRHOVNA REVIZORSKA INSTITUCIJA ALBANIJE

Zvanični podaci Nacionalne agencije za zapošljavanje i veštine (NESA) pokazuju da je nivo nezaposlenosti veći kod žena, ljudi koji žive u ruralnim područjima i ljudi sa nižim obrazovanjem.

GRAFIKON 2:

Podaci o zaposlenosti žena



Prema ovim podacima i drugim otvorenim podacima koji se odnose na ovu temu, a u skladu sa Godišnjim planom rada, Vrhovna revizorska institucija Albanije je izvršila reviziju učinka na temu „Rodna ravnopravnost i osnaživanje žena iz ruralnih područja, kroz uključivanje u tržište rada“.

Revizija učinka imala je za cilj evaluaciju efektivnosti nacionalnih politika zapošljavanja žena u ruralnim područjima analizirajući:

- Nacionalne programe promocije zapošljavanja, da li su diversifikovani i prilagođeni određenim regionima, na osnovu roda;
- Uslove koji olakšavaju zapošljavanje žena iz ruralnih područja, kao što su ulaganje u javne usluge, jaslice i vrtiće, ili prevoz od ruralnih do centralnih regiona;
- Saradnju i koordinaciju između jedinica lokalne samouprave i Nacionalne agencije za zapošljavanje i veštine u zapošljavanju žena, uključujući žene u ruralnim područjima.

Da bismo procenili nacionalne politike zapošljavanja žena u ruralnim područjima, izvršili smo reviziju institucija na centralnom i lokalnom nivou.

CILJ REVIZIJE, DELOKRUG REVIZIJE I PRISTUP REVIZIJI

CILJ REVIZIJE

Proceniti da li nacionalne politike zapošljavanja uključuju zapošljavanje žena u ruralnim područjima.

PERIOD OBUHVAĆEN REVIZIJOM

2019 – 2023

SUBJEKTI REVIZIJE

- Institucija na centralnom nivou:
 - Nacionalna agencija za zapošljavanje i veštine
- Institucije na lokalnom nivou:
 - 13 jedinica lokalne samouprave (Shkodër, Kukës, Lezhë, Dibër, Krujë, Elbasan, Kavajë, Divjakë, Lushnje, Berat, Pogradec, Vlorë, Gjirokastër).

REVIZIJSKI PRISTUP

- Pristup orijentisan na probleme (revizijski pristup zasnovan na riziku)
- Pristup orijentisan na rezultat

PRAVNI OKVIR KOJI SMO KORISTILI KAO IZVOR KRITERIJUMA EVALUACIJE

- Nacionalna strategija zapošljavanja i veština 2019-2022;
- Međusektorska strategija za decentralizaciju i lokalnu upravu 2015-2020;
- Nacionalna strategija za rodnu ravnopravnost 2016-2020/2021-2030;
- Zakon o lokalnoj samoupravi, usvojen 2015. godine;
- Zakon o podsticanju zapošljavanja, usvojen 2019. godine;
- Zakon o finansijama lokalne samouprave, usvojen 2017. godine;
- Programi zapošljavanja, odobreni 2020. godine.



Foto: UN Women

DELOKRUG REVIZIJE

- Programi promocije zapošljavanja;
- Ulaganja centralne i lokalne Vlade u poboljšanje infrastrukture za podršku zapošljavanju žena iz ruralnih područja;
- Saradnja između centralnih institucija i lokalne uprave, kako bi se doprinelo zapošljavanju žena iz ruralnih područja;
- Praćenje sprovođenja politika zapošljavanja.

13

revidiranih
opština

116

administrativnih
jedinica

18

administrativnih
jedinica
ima jaslice

108

administrativnih
jedinica
ima vrtiće

KLJUČNI NALAZI REVIZIJE, ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Na kraju revizije, nakon analize svih prikupljenih podataka i nakon prijema komentara od subjekata revizije, revizorski tim je zaključio sa revizijskim nalazima, zaključcima i preporukama sledeće:

- Programi promocije zapošljavanja koje sprovodi Nacionalna agencija za zapošljavanje i veštine (NESA) za period 2020. - 2023. su opšti i ne fokusiraju se na žene kao posebnu grupu. Takođe nemaju nikakve ciljeve vezane za žene u ruralnim područjima. Planirano je da se programi zapošljavanja implementiraju u celoj zemlji, ali nije evidentno u kojoj meri su bili primenjivi u ruralnim područjima.
- Više je registrovanih nezaposlenih osoba koje traže posao u ruralnim područjima nego u urbanim sredinama. Stopa nezaposlenosti žena registrovanih u ruralnim područjima iznosi 53,6% od ukupnog broja, a 7,4% njih su glava porodice.
- Sve opštine obuhvaćene revizijom ne obezbeđuju pravičnu raspodelu jaslica i vrtića između ruralnih i urbanih područja, što najviše ukazuje na nedostatak jaslica.
- Usluge zapošljavanja koje pruža Nacionalna agencija za zapošljavanje i veštine (NESA) nisu u potpunosti koordinirane sa jedinicama lokalne samouprave. Komunikacija i saradnja između centralnih i lokalnih institucija ne identifikuje potrebe žena uopšte, a posebno žena iz ruralnih područja.
- Iako je NESA periodično pratila sprovođenje aktivnosti koje treba sprovesti za postizanje ciljeva iz Nacionalne strategije zapošljavanja i veština 2019 - 2022., nije utvrđeno kako su rezultati praćenja konkretno iskorišćeni za unapređenje politika zapošljavanja, ili koja su konkretna poboljšanja koja su postignuta u odnosu na rezultate praćenja.
- Pristup žena tržištu rada i dostojanstvenom radu su veoma važni elementi za podršku ekonomskom osnaživanju, ali podaci koji se odnose na programe promocije zapošljavanja ne pokazuju nikakve preduzete mere za zapošljavanje žena iz ruralnih područja.
- Trenutno, iako postoji saradnja između Nacionalne agencije za zapošljavanje i veštine i opština, ne možemo reći da se nude efikasne usluge osobama koje traže posao, uključujući i žene iz ruralnih područja. Razmena informacija između centralnih institucija i jedinica lokalne samouprave ne rešava probleme koji sprečavaju žene iz ruralnih područja da budu deo tržišta rada.
- Nacionalna agencija za zapošljavanje i veštine treba da se fokusira na stvarne potrebe žena u ruralnim područjima za pružanje usluga programa zapošljavanja, usluga obuke i tržišnih informacionih sistema.
- Jedinice lokalne samouprave, u skladu sa svojim regionalnim strategijama razvoja ruralnih područja, treba da preduzmu mere za procenu potreba za jaslicama i vrtićima na svojoj teritoriji, a zatim izrade konkretne investicione planove.
- Nacionalna agencija za zapošljavanje i veštine u saradnji sa jedinicama lokalne samouprave treba da preduzme mere za identifikaciju potreba žena iz ruralnih područja u cilju povećanja njihovog učešća na tržištu rada, kao i da planira sredstva za finansiranje programa za unapređenje njihovog zapošljavanja.
- Nacionalna agencija za zapošljavanje i veštine treba da analizira rezultate praćenja Nacionalne strategije zapošljavanja i da preduzme konkretne aktivnosti koje se bave problemima istaknutim ovim rezultatima praćenja.

NACIONALNA KANCELARIJA ZA REVIZIJU KOSOVA

Više od dve decenije, Kosovo se suočava sa visokom nezaposlenošću u ruralnim područjima, gde su žene posebno pogođene. U cilju smanjenja nezaposlenosti u ovim oblastima i poboljšanja života žena obezbeđeni su državni grantovi koji se dele kroz program razvoja poljoprivrede. Da bi procenila uticaj ovih grantova, Nacionalna kancelarija revizije Kosova je sprovela reviziju učinka, pružajući sveobuhvatnu analizu dostignuća, izazova i prepreka sa kojima se susreću u uključivanju žena na selu u radnu snagu na Kosovu. Ovaj izveštaj ima za cilj da osnaži ruralne žene u Kosovo i poveća njihovo učešće na tržištu rada.

PREDMET REVIZIJE

Nacionalna kancelarija revizije izvršila je reviziju učinka „Rodna ravnopravnost i osnaživanje žena na selu kroz njihovo uključivanje na tržište rada“.

Revizija učinka ima za cilj da proceni efektivnost i uticaj politika, programa i mera usmerenih na promovisanje uključivanja žena iz ruralnih područja na tržište rada, sa fokusom na identifikaciji mogućnosti za poboljšanje.

Revizijom učinka obuhvaćeni su sledeći subjekti: Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i ruralnog razvoja (MPŠRR), Agencija za razvoj poljoprivrede (ARP), kao i Agencija za zapošljavanje (AZ), sa posebnim fokusom na Program poljoprivrede i ruralnog razvoja, uglavnom dveju mera, kao što sledi:

MERA 1

Ulaganja u fizičku imovinu u poljoprivredni- fokusira se na podršku investicijama u ovim sektorima: voćarstvo, povrtarstvo (uključujući krompir), mlečna industrija, prerada mesa, grožđe i jaja

MERA 2

Diverzifikacija farmi i razvoj poslovanja – podržavaju niz poljoprivrednih i nepoljoprivrednih aktivnosti kroz sektore kao što su: ručni rad, razvoj seoskog turizma, proizvodnja meda, nedrvni proizvodi, akvakultura i uzgoj peradi

Izbor ove dve mere je napravljen zbog činjenice da poljoprivrednice imaju prioritet u dobijanju investicionih grantova, a ocenjuju se dodatnim bodovima.



Foto: Freepik

CILJEVI REVIZIJE, DELOKRUG I PRISTUP

CILJ REVIZIJE

Cilj ove revizije je da se oceni efektivnost i uticaj politika, programa i mera usmerenih na promovisanje ukljućivanja žena iz ruralnih područja na tržište rada, sa fokusom na povećanje njihovog učešća i identifikovanje mogućnosti za poboljšanje.

PERIOD REVIZIJE

- Revizija je obuhvatila period 2019 - 2023
- Fokusiranje na uticaj programa i mera za ukljućivanje žena iz ruralnih sredina na tržište rada

ENTITETI REVIZIJE

- Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i ruralnog razvoja
- Agencija za razvoj poljoprivrede
- Zavod za zapošljavanje

PRISTUP REVIZIJE

Revizija je razvijena prema pristupu zasnovanom na rezultatima i pristupu zasnovanom na problemima revizije, sa glavnom svrhom evaluacije raspodele grantova za žene u ruralnim područjima.

PRAVNI OKVIR TOKOM PROCESA REVIZIJE

- Zakon o rodnoj ravnopravnosti
- Zakon o Agenciji za zapošljavanje u Republici Kosovo
- Zakon o poljoprivredi i ruralnim područjima
- Strategija poljoprivrede i razvoja ruralnih zemalja 2022-2028
- Program ruralnog razvoja 2022
- Program za poljoprivredu i ruralni razvoj 2014-2020
- Program ruralnog razvoja 2020-2021

DELOKRUG REVIZIJE

- Nivo implementacije Programa poljoprivrede i ruralnog razvoja, zasnovan na strateškom i zakonskom okviru, fokusirajući se uglavnom na dve mere, gde žene farmeri imaju prioritete beneficije.
- Institucija odgovorna za sprovođenje Programa poljoprivrede i ruralnog razvoja 2014-2020, uključujući godišnje programe za 2019, 2020-2021, 2022. i 2023. godinu.
- Praćenje ostvarivanja ciljeva, evaluacija i izveštavanje Programa poljoprivrede i ruralnog razvoja 2014-2020 uključujući godišnje programe 2019, 2020-2021 i 2022.



KLJUČNI NALAZI, ZAKLJUČCI I PREPORUKE

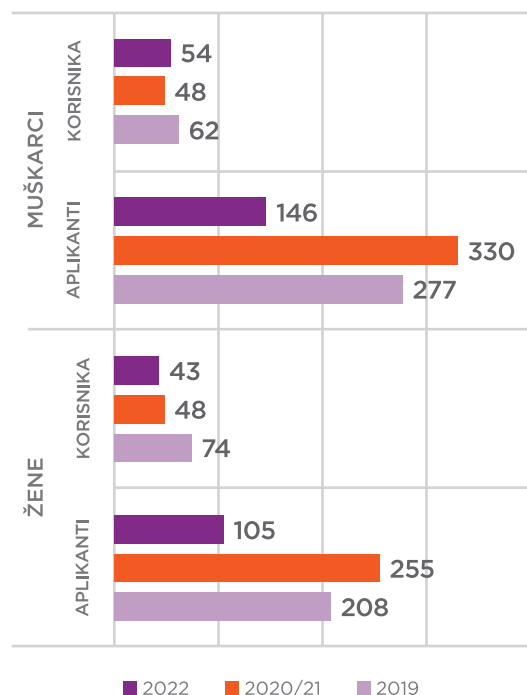
Na osnovu izvršenih revizijskih aktivnosti i prikupljenih dokaza, došli smo do sledećih nalaza i zaključaka:

Sadašnje mere afirmativne akcije nisu efikasne u podršci ženama u ruralnim područjima. Predušlov za afirmativne mer koji podrazumeva tri do pet godina vlasništva nad zemljištem ili predušzećem učinio je njihovu namenu neefikasnom, jer ograničava učešće ili podršku žena i devojaka koje su nedavno započele svoju delatnost. Kako su problemi vlasništva znatno izraženiji kod ženskog pola, nesprovođenje afirmativne mere povećava broj odbijenih žena. Isto tako, kriterijumi odabira ne obezbeđuju učešće i ravnopravnu zastupljenost ženskog pola u korist grantova kroz program ruralnog razvoja. Kriterijumi za odabir na osnovu pola su implicirani drugim kriterijumima, što negativno utiče na broj žena korisnica mera.

Na grafikonima u nastavku prikazali smo trenutnu situaciju za obe mere.

GRAFIKON 3:

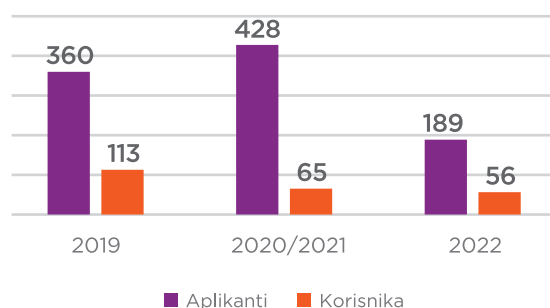
Broj aplikanata i korisnika prema polu



Za meru „Diversifikacija farmi i razvoj privrede“ tokom 2019. godine, 54.4% korisnika su bile žene, dok 45.6% muškarci. U 2020/21. broj korisnica je u blagom padu, dok se povećao broj korisnika muškaraca i postigao stepen 50:50. Dok, u 2022. godini broj korisnica je nastavio da opada i dostigao 44.3%, dok je broj muškaraca u porastu i dostigao 55.7%.

GRAFIKON 4:

Odnos između aplikanata/korisnika ženskog roda



Visok nivo prijavljenih žena je obrnuto povezan sa nivoom korisnika, uprkos povećanju broja aplikanata. Ovo pokazuje da je smanjen nivo korisnica za meru „Ulaganja u fizička sredstva u poljoprivrednim privredama“.

Programi ruralnog razvoja nisu sačinjeni i odobreni na vreme. Svi pozivi za podnošenje prijave poljoprivrednika i domaćinstava u periodu 2019–2022. raspisani su u drugoj polovini godine, dok je poziv za 2023. raspisan krajem ove godine. Kašnjenja u izradi i odobravanju Programa lančano su uticala i na druga kašnjenja, kao što su: kašnjenje u raspisivanju poziva za podnošenje prijave kao i u izboru korisnika grantova.

Identifikovani su nedostaci u praćenju i nadzoru za korisnike grantova. U izveštajima o monitoringu nedostaju podaci razvrstani po polu, rotacija inspektora nije sprovedena dosledno na pravi način, kriterijumi za zaposlene ili otvaranje novih radnih mesta nisu verifikovani kako je predviđeno projektom. Nedostatak funkci-

onisanja Odbora za praćenje od 2014. godine i pravilnog postupanja sa izveštajima o praćenju rezultiralo je nedostatkom podataka koji bi odražavali postignute rezultate ili njihov uticaj na žene iz ruralnih sredina na tržištu rada.

Informacione praznine i komunikacijske barijere.

Upravni organ u saradnji sa Agencijom za razvoj poljoprivrede preduzima sve neophodne radnje da informiše poljoprivrednike o održavanju informativnih sesija za Program ruralnog razvoja, ali broj učesnika, posebno žena, nije zadovoljavajući.

Nedostatak rodno specifičnih informacija o aplikantima za grantove ima negativan uticaj na kreiranje politike. Neinformisanje žena u ruralnim oblastima o mogućnostima korišćenja grantova dovodi do niskog nivoa njihovog učešća.

Godina	Broj korisnika	Žena	Muškaraca
2019	789	93	696
2022	213	27	186

Iz tabele se može primetiti da je na informativnim sesijama održanim 2019. i 2022. godine broj žena znatno manji u odnosu na broj muškaraca. U 2019. godini, oko 12% učesnika su bile žene, dok su 88% bili muškarci. Dok su 2022. godine oko 13% učesnika bile žene, a 87% muškarci. Do niskog učešća žena je možda došlo zbog toga što se informativne sesije održavaju samo u periodu kada se objavljuju pozivi za prijavu, a redovni sastanci sa ciljnim grupama se ne održavaju tokom cele godine.

Zavod za zapošljavanje ne raspolaže podacima podeljenim po polu, prema urbanim i ruralnim područjima. Zavod za zapošljavanje nema jasan uvid u stanje i potrebe žena iz ruralnih sredina. Nedostatak ovih podataka utiče na neizvesnost interesnih grupa u pogledu prepoznavanja potreba i planiranja širenja tržišta u korist rodne ravnopravnosti. A neuspeh da se efikasno prenese informacije, posebno u vezi sa stručnom obukom za žene farmera, ograničava njihovo uključivanje na tržište rada.


Navedeno stanje pokazuje da iako su nadležne javne institucije preduzele niz akcija na jačanju položaja žena u društvu, još uvek nisu postignuti zadovoljavajući rezultati za uključivanje žena iz ruralnih sredina na tržište rada.

Programi ruralnog razvoja i afirmativne mere nisu uspeli da obezbede jednaku podršku za oba pola i ne postoji evaluacija ostvarenja ciljeva programa iz rodne perspektive. Afirmativne mere koje uslovljavaju da žene budu vlasnice zemljišta ili preduzeća u trajanju od tri do pet godina čine njihovu namenu neefikasnom, jer ograničavaju učešće ili podršku ženama i devotakama koje su tek započele svoju delatnost. Nedostaje veća aktivacija u pravilnom informisanju žena o korišćenju njihovih prava zagarantovanih zakonom. Budući da je nedostatak funkcionisanja Komiteta za praćenje prouzrokovao probleme u procesu praćenja programa ruralnog razvoja i kao rezultat toga oni nemaju podatke koji bi odražavali postignute rezultate ili njihov uticaj na uključivanje žena iz ruralnih područja na tržište rada, postizanje rodne ravnopravnosti i osnaživanje žena.

Zavod za zapošljavanje ne raspolaže podacima razvrstanim po polu za urbana i ruralna područja u vezi sa prijavom, službama za zapošljavanje, učešćem u aktivnim merama tržišta rada i stručnim osposobljavanjem registrovanih nezaposlenih. Konkretno, nedostatak usluga za stručno osposobljavanje žena poljoprivrednika uzrokuje da ova kategorija ima poteškoća u uključivanju na tržište rada.

Očekuje se da će primena datih preporuka poboljšati uticaj politika, programa i mera usmerenih na promociju uključivanja žena iz ruralnih sredina na tržište rada.

Nadležni organ, Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i ruralnog razvoja kao i Agencija za razvoj poljoprivrede saglasili su se sa nalazima i zaključcima revizije i obavezali se da će adresirati sve date preporuke, dok će komentari za adresiranje nekih nalaza biti dodati izveštaju. Što se tiče Agencije za rad, oni su se saglasili sa nalazima i zaključcima revizije i obećali da će adresirati sve date preporuke.



Ova brošura je razvijena u okviru projekta UN Women „Transformativno finansiranje za unapređenje rodne ravnopravnosti: ka transparentnijem, inkluzivnijem i odgovornijem upravljanju na Zapadnom Balkanu“ koji finansira Švedska, projekat „Promovisanje rodno odgovornih politika i budžeta: ka transparentnom, inkluzivnom i odgovornom upravljanju u Republici Severna Makedonija – Faza 2“ koji finansira Švajcarska i program „Promovisanje rodno odgovornog upravljanja u Republici Severnoj Makedoniji“ koji finansira Švedska.

Stavovi izraženi u ovoj publikaciji su stavovi autora i ne predstavljaju nužno stavove UN Women, Ujedinjenih nacija ili bilo koje od njenih pridruženih organizacija, ili Švedske i Švajcarske kao donatora.